

บทที่ 1

การสังคมสงเคราะห์

ความหมายของการสังคมสงเคราะห์

การสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาการและวิชาชีพที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ โดยมีปรัชญาพื้นฐานเป็นแนวคิดในลักษณะการกุศล (Charity) เป็นการอุทิศตนช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนตามคำสอนของศาสนา ต่อมาได้มีผู้ได้ให้คำจำกัดความของการสังคมสงเคราะห์ไว้ต่างกัันดังนี้ (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2540: 3)

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (NASW) ให้ความหมายของสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมทางวิชาชีพที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งให้ความช่วยเหลือมนุษย์ โดยการส่งเสริม พัฒนา และพัฒนาความสามารถของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการสร้างสรรคสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย

Helen I. Clarke ศาสตราจารย์ทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Wisconsin ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นรูปหนึ่งของการบริการวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยความรู้และทักษะ (Knowledge and Skill) ในอันที่จะช่วยเหลือบุคคล (Individual) ให้มีความพึงพอใจตามความต้องการของสังคม ทั้งเป็นการขจัดปัดเป่าปัญหาต่างๆ ให้บุคคลมีการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้เป็นอย่างดี

Mary Richmond ให้คำจำกัดความไว้ว่า สังคมสงเคราะห์เป็นกระบวนการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพ โดยการปรับเข้าหากันระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

Arthur E. Fink ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะของการจัดหาบริการเพื่อช่วยส่งเสริมความสามารถภายในส่วนบุคคลและหน้าที่ทางสังคม (Social Functioning) ของบุคคล ซึ่งใช้กับบุคคลแต่ละคนหรือเป็นกลุ่มก็ได้ คำว่าศิลปะ (Art) หมายถึง ความเหมาะสมกลมกลืนเข้ากันได้ ส่วนศาสตร์ (Science) หมายถึง รู้หรือความรู้

Watsan ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า สังคมสงเคราะห์เป็นศิลปะในการแก้ไข และสร้างเสริมบุคลิกภาพใหม่ให้ดีขึ้น ในลักษณะที่ว่า บุคคลนั้นๆจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เขาเป็นอยู่

Herbert H. Stroup ให้คำจำกัดความสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์คือศิลปะการนำเอาทรัพยากร ตลอดจนความคิดมาพิจารณาใช้เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการของบุคคล กลุ่ม และชุมชน โดยใช้วิธีการตามหลักวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะช่วยให้บุคคลช่วยตัวเองได้”

ส่วนในประเทศไทยนั้น ศาสตราจารย์ นวลนาฏ อมาตกุล ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง วิชาชีพหนึ่ง วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตและความเป็นอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และช่วยสังคมให้มีลักษณะเอื้ออำนวยให้มนุษย์เจริญงอกงาม สามารถเป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิบูลย์ กลิ่นสุคนธ์, 2541 :32)

รองศาสตราจารย์ นันทนีย์ ไชยสุต อดีตคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง การจัดให้มีมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม หรือทั้งชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ หรือที่เรียกว่า นักสังคมสงเคราะห์จะต้องปฏิบัติงานนี้โดยใช้หลักวิชาชีพ หรือนัยหนึ่งก็คือใช้หลักการวิชาการและกระบวนการของการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแต่หยิบยื่นสิ่งที่มีปัญหาต้องการก็เป็นอันใช้ได้ นับว่าได้ให้บริการสังคมสงเคราะห์แล้ว

จากคำจำกัดความต่างๆดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน ซึ่งเขาไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของเขาต่อไป ทั้งโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้บรรเทาความต้องการและปัญหาทั้งของบุคคล กลุ่มชน และชุมชน โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ (Help them to help themselves)

ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ (Medical Social Work)

Walter A. Friedlander ได้อธิบายว่า งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ซึ่งอาจใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย หรือวิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนก็ได้ อาจปฏิบัติในโรงพยาบาล คลินิก หรือหน่วยงานด้านการแพทย์อื่นๆ ซึ่งเป็นการช่วยผู้ป่วยให้ได้ใช้บริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เป็นการช่วยเหลือด้านสังคม ปัญหาอารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ป่วย เนื่องจากการเจ็บป่วยหรือการบำบัดรักษาของเขา (วันทนีย์ วาสิกะสิน, 2529:2)

วิบูลย์ กลิ่นสุคนธ์ (2541: 35) ได้ให้ความหมายการสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ไว้ว่า หมายถึง การนำหลักการของงานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์และศาสตร์ต่างๆ รวมทั้งเทคนิคในการปฏิบัติงานไปใช้ในการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยและครอบครัวของผู้ป่วย โดยการดำเนินการร่วมแก้ไขปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตใจและนิสัยพฤติกรรมของผู้ป่วย เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหานั้นเป็นอุปสรรคต่อการบำบัดรักษา ตลอดจนการส่งเสริมพัฒนาสุขภาพอนามัยทั้งทางกายและจิต ตลอดจนปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผู้ป่วยได้มีความสามารถให้ความร่วมมือกับแพทย์ในการรักษาพยาบาลโรคภัยไข้เจ็บของตนเอง เป็นการช่วยให้การบำบัดรักษาทางการแพทย์ได้ผลเต็มที่ยิ่งขึ้น

วันทีญี่ วาสิกะสิน (2529 : 3) ได้ให้คำนิยามของงานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ว่า หมายถึง งานที่นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยงานการแพทย์จะต้องใช้วิธีการ เทคนิคการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือให้บริการกับผู้ป่วยในปัญหาด้านสังคม อารมณ์ และจิตใจของผู้ป่วย หรือโดยอีกนัยหนึ่งเป็นการสนับสนุนให้การรักษาพยาบาลของบุคลากรทางการแพทย์ได้ผลดียิ่งขึ้น โดยที่บุคลากรทางการแพทย์ให้การรักษาความเจ็บป่วยทางกาย (Physically-ill) แต่นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ให้การรักษาความเจ็บป่วยทางสังคม (Socially-ill) และความเจ็บป่วยทางจิต (Mentally-ill)

จากคำจำกัดความต่างๆดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ หมายถึง งานที่นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ (Medical Social Worker) ได้ใช้เทคนิค กระบวนการ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้ป่วยในปัญหาด้านอารมณ์ สังคม จิตใจ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเจ็บป่วยหรือการบำบัดรักษาของเขา

หลักการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป (General Principle of Social Work Practice)

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไปมีปรัชญาที่ว่า “ช่วยเขาเพื่อที่เขาช่วยตนเองได้” (Help them to help themselves) หมายความว่า การที่นักสังคมสงเคราะห์จะช่วยผู้ที่มีปัญหาเดือดร้อน และมาขอรับการสงเคราะห์ (Client) นั้น ก็เพื่อต้องการให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะต้องทำงานร่วมกับเขา (Work with client) ไม่ใช่กระทำให้เขาฝ่ายเดียว (Not work for client) ดังนั้น การตัดสินใจใดๆ (Decision making) ในการเลือกทางแก้ปัญหาของเขานั้น ย่อมเป็นอำนาจของผู้มารับการสงเคราะห์เป็นสำคัญ จึงจะทำให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ (เนงลักษณ์ เทวกุล ณ อยุธยา, มปป.: 9)

กระบวนการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Process)

นักสังคมสงเคราะห์ต้องดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูล (Fact Finding or Social Study)

การศึกษาข้อมูลมีความจำเป็นและความสำคัญเป็นประการแรกที่นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องดำเนินการก่อนการให้ความช่วยเหลือ โดยนักสังคมสงเคราะห์ต้องศึกษาถึงปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในต่างๆของผู้มารับบริการอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อนการวินิจฉัยและวางแผน ซึ่งการศึกษาข้อมูลรวมถึงการสัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน ดูสภาวะแวดล้อมของผู้รับบริการด้วย

2. การวินิจฉัยหรือประเมินปัญหา (Assessment)

หลังจากได้ศึกษาข้อมูลแล้ว นักสังคมสงเคราะห์ควรนำข้อมูลนั้นมาประเมินหรือวินิจฉัยปัญหาในด้านจิตใจและสังคม (Psycho Social Assessment)

การวินิจฉัยปัญหาทางด้านจิตใจ (Psycho) หมายถึง การประเมินบุคลิกภาพของผู้รับบริการ ซึ่งอาจเป็นบุคลิกเฉพาะของบุคคล ของกลุ่ม และชุมชน ในแง่ต่างๆ ดังนี้

- ความสามารถของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ในการแก้ปัญหาของเขา
- พฤติกรรมหรือการทำหน้าที่ของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ทั้งที่ปกติและไม่ปกติ
- ความสัมพันธ์ของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน กับสิ่งแวดล้อมหรือกับระบบอื่นๆ

การวินิจฉัยปัญหาด้านสังคม (Social) นั้น หมายถึง การประเมินดูที่สถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน (Client's Situation) ว่าสิ่งแวดล้อมของเขาเป็นอย่างไร ประเมินดูความสัมพันธ์ของผู้รับบริการที่มีต่อระบบต่างๆ ในสภาวะแวดล้อมของเขา ขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อผู้รับบริการด้วย

ในการพิจารณาสภาวะแวดล้อมหรือสถานการณ์ของผู้รับบริการนั้นมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง 3 ประการคือ

- บทบาทของผู้รับบริการ (บุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน) ที่มีต่อสภาวะแวดล้อมรอบตัว
- เอกลักษณะประจำตัวของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน นั้นๆ
- ความรับผิดชอบของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน ในขอบข่ายทางสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย

3. การวางแผนให้ความช่วยเหลือ (Planning for Intervention)

หลังจากได้ข้อมูลจากการสำรวจและวิเคราะห์อย่างถูกต้องแล้ว นักสังเคราะห์จำเป็นต้องนำมาวางแผนและลงมือให้ความช่วยเหลือต่อไป

สิ่งที่ต้องปฏิบัติก่อนการวางแผนให้ความช่วยเหลือ มีดังนี้

3.1. สำรวจดูทรัพยากรต่างๆ ที่มีในบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน หรือสังคมนั้นๆ ซึ่งทรัพยากรนั้นรวมทั้งทรัพยากรภายใน (Internal Resource) และทรัพยากรภายนอก (External Resource) นักสังเคราะห์ต้องสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไป

3.2. สำรวจดูบทบาทของนักสังเคราะห์เอง โดยนักสังเคราะห์ต้องสำรวจดูบทบาทของตน และวางแผนบทบาทของตนเองให้เหมาะสมกับการแก้ปัญหานั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทเป็นปากเป็นเสียง (Advocator) เป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคม (Social Broker) เป็นผู้สนับสุนน (Persuader) เป็นตัวแทนของพ่อแม่ (Parent Figure) เป็นผู้นำกลุ่ม (Group Leader) เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน (Community Organizer)

ในการวางแผนให้ความช่วยเหลือนั้นไม่ใช่เกี่ยวข้องกับระหว่างนักสังเคราะห์กับผู้รับบริการเท่านั้น แต่จะต้องมีส่วนโยงไปถึงระบบต่างๆ อีกด้วย เช่น ระบบในครอบครัว กลุ่ม และชุมชนนั้นๆ ด้วย ดังนั้น การวางแผนเข้าไปให้ความช่วยเหลือ นักสังเคราะห์จึงต้องมีการประเมิน วินิจฉัยปัญหาต่างๆ

อย่างละเอียดถี่ถ้วน และรอบคอบ และประการที่สำคัญ ผู้ขอรับบริการต้องยินยอมพร้อมใจที่จะมีส่วนร่วมต่อกระบวนการให้ความช่วยเหลือนี้

4. การลงมือให้ความช่วยเหลือ (Intervention)

การให้ความช่วยเหลือ (Intervention) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ

- 4.1. การให้ความช่วยเหลือในภาวะรีบด่วนหรือในภาวะวิกฤติ (Short Term Treatment)
- 4.2. การให้ความช่วยเหลือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระยะยาว

4.1. การให้ความช่วยเหลือในภาวะรีบด่วนหรือในภาวะวิกฤติ เป็นการให้ความช่วยเหลือระยะสั้น หรือในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยกะทันหัน และเหตุการณ์นั้นมีผลกระทบกระเทือนจิตใจอย่างรุนแรง เช่น การหย่าร้างในครอบครัว การเกิดน้ำท่วม หรือไฟไหม้ ซึ่งการให้ความช่วยเหลือในระยะวิกฤตินั้น นักสังคมนาสงเคราะห์จำเป็นต้องหามาตรการให้ความช่วยเหลืออย่างรีบด่วนและรวดเร็ว ต้องศึกษาถึงผลกระทบที่ก่อให้เกิดความกังวลต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน และต้องประเมินดูว่าเขาจะมีความสามารถแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้าง

4.2. สำหรับการให้ความช่วยเหลือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระยะยาวนั้น มักมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะบทบาทของนักสังคมนาสงเคราะห์มิได้เป็นผู้แก้ปัญหาแต่เพียงอย่างเดียว แต่นักสังคมนาสงเคราะห์ต้องพัฒนาให้บุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนนั้นๆเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น นักสังคมนาสงเคราะห์จึงต้องมีบทบาทเป็นปากเป็นเสียงให้ เป็นผู้สนับสนุน เป็นผู้ประสาน เป็นผู้สอน เป็นผู้ให้การอบรม และเป็นผู้พัฒนาบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน

5. การติดตามผลและประเมินผล (Follow up and Evaluation)

หลังจากนักสังคมนาสงเคราะห์ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือตามกระบวนการที่กล่าวมาแล้ว ขั้นตอนต่อไปที่นับว่ามีความสำคัญมาก คือ การติดตามผลและประเมินผล เพื่อที่จะดูว่าการให้ความช่วยเหลือที่ได้ดำเนินการไปมีผลต่อผู้รับบริการหรือไม่ อย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรเกิดขึ้นกับผู้รับบริการอีกหรือไม่ ผู้รับบริการมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอีกหรือไม่ และหากมีอุปสรรคเกิดขึ้น นักสังคมนาสงเคราะห์ต้องร่วมมือกับผู้รับบริการจัดการแก้ไขปัญหาลักษณะนั้นเสีย เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

6. การสิ้นสุดการให้ความช่วยเหลือ (Termination)

การสิ้นสุดให้ความช่วยเหลือมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานสังคมนาสงเคราะห์ เนื่องจากการเริ่มต้นที่ดีมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานฉันใด การสิ้นสุดให้ความช่วยเหลือย่อมมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานฉันนั้น เพราะระยะการเริ่มต้นเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสัมพันธภาพระหว่างนักสังคมนาสงเคราะห์กับผู้รับความช่วยเหลือว่าจะดำเนินไปดีหรือไม่ อย่างไร ส่วนระยะการสิ้นสุดการให้ความช่วยเหลือ (Termination)

จะเป็นเครื่องกำหนดถึงการที่ผู้รับบริการจะสามารถดำรงรักษาวิถีการบำบัดไว้ หรือจะสูญเสียความสามารถนั้นไป

หลังจากการประเมินผลการช่วยเหลือแล้วพบว่าความต้องการของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนได้รับการตอบสนองแล้ว นักสังคมสงเคราะห์ต้องคำนึงถึงการสิ้นสุดการช่วยเหลือ ซึ่งต้องมีการเตรียมการและวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยการค่อยๆลดการติดต่อสัมพันธ์กับผู้รับบริการให้น้อยครั้งลง และลดความลึกซึ้งของสัมพันธภาพให้ค่อยๆห่างออกไป การนัดหมายควรห่างออกไป ข้อสำคัญ คือ นักสังคมสงเคราะห์ควรบอกผู้รับบริการให้รู้ตัวล่วงหน้า และดำเนินการสิ้นสุดความสัมพันธ์แบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ผู้รับบริการมีโอกาสเตรียมตัวเตรียมใจต่อสถานการณ์

วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Method)

วิธีการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์มี 6 วิธีการใหญ่ๆดังต่อไปนี้

1. การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work)

มีนักการศึกษาทางสังคมสงเคราะห์หลายท่านได้ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายต่างๆกันดังนี้ (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2540 : 29)

Mary Richmond ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ได้ให้ความหมายไว้ว่า สังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นศิลปะของการให้ความช่วยเหลือบุคคลแต่ละคนเป็นรายๆไป โดยการช่วยเหลือให้เขาได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง และปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยความสะดวก

Helen H. Pearlman กล่าวว่า การสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นกระบวนการที่องค์การหรือหน่วยงานจัดดำเนินการอันเกี่ยวกับสวัสดิภาพของบุคคล ทั้งนี้เพื่อช่วยให้บุคคลแต่ละรายแก้ปัญหาของตนในด้านการทำหน้าที่ทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

Florence Hollis ให้ความหมายว่า สังคมสงเคราะห์เฉพาะราย คือ วิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์นำมาใช้ช่วยเหลือบุคคลแต่ละคนให้สามารถแก้ไขปัญหที่กำลังเผชิญอยู่ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปรับตนเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และเป็นปัญหาที่บุคคลนั้นไม่สามารถแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาในทางที่เหมาะสมได้ด้วยตนเอง

ส่วนนงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2540 : 29) ได้กล่าวถึงการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายไว้ดังนี้

สังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นวิธีที่เก่าแก่ที่สุดที่ใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จุดหมายหลักก็เพื่อช่วยเหลือบุคคลและครอบครัวที่ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นรายๆไป ทั้งนี้โดยอาศัยสัมพันธภาพทางวิชาชีพระหว่างนักสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work)

กับผู้รับความช่วยเหลือ หรือผู้ประสบปัญหา (Client) เป็นสื่อกลางที่สำคัญในการดำเนินงานช่วยเหลือ ทั้งอาศัยศิลปะ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ทักษะ และเทคนิคในการให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนการนำทรัพยากรต่างๆ (Resource) ทั้งทรัพยากรในตัวผู้มีปัญหา ซึ่งได้แก่ ความสามารถ ความคิด และวิจารณ์ญาณของเขา ประกอบกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม (Social Resource) คือ วัตถุ สิ่งของ เงิน บริการทางสังคมต่างๆ (Social Service) และนักวิชาชีพหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับ ปัญหาความต้องการและสถานการณ์ของผู้รับความช่วยเหลือ อาทิเช่น จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักกายภาพบำบัด นักอาชีพบำบัด นักการศึกษา นักกฎหมาย ฯลฯ มาให้บริการ โดยการให้การร่วมมือ ซึ่งกันและกัน ในการดำเนินงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการช่วยเหลือ โดยหาทางตอบสนองความต้องการ ของบุคคล ครอบครัวที่ประสบความเดือดร้อน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เขาสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท ทางสังคมได้อย่างเหมาะสม มีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างราบรื่น สามารถเผชิญกับปัญหาในการ ดำรงชีวิต โดยรู้จักปรับปรุงและพัฒนาบุคลิกภาพ สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จิตใจ และพฤติกรรมของ ตนเองให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของ สังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย มั่นคง และมีความสุขตามอัตภาพ โดยไม่สร้างภาระ ให้กับสังคม แต่เป็นการช่วยสังคมให้พัฒนาต่อไปอีกด้วย

ทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work and its Theories)

1. ทฤษฎีทางด้านจิตใจและสังคม (Psycho Social Theory)
2. ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem Solving Theory)
3. ทฤษฎีการปฏิบัติหน้าที่ (Function Theory)
4. ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

2. การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน

การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนเป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์วิธีหนึ่งที่มุ่งเน้นช่วยเหลือบุคคลที่มีความ สนใจ มีความต้องการ และมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน ให้มาเข้ากลุ่มกัน เพื่อให้มีการติดต่อปะทะสังสรรค์ ภายในกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลาง วัตถุประสงค์ ก็คือ การพัฒนาบุคลิกภาพในด้านต่างๆของบุคคล นั้นเอง

โดยทั่วไปแล้ว กลุ่มได้รับการมองว่าเป็นระบบเล็กๆระบบหนึ่งทางสังคมที่มีความสำคัญและสามารถ นำมาพัฒนาความสามารถของบุคคลให้เปลี่ยนแปลงพจน์เกี่ยวกับตนเองในทางดีมากขึ้นให้สามารถแก้ไข ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับบุคคลอื่นๆ ช่วยให้ผู้คนในกลุ่มได้พบ กับสิ่งใหม่ๆในทางสร้างสรรค์และพัฒนา

การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน จะเน้นในเรื่องสำคัญ 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ

1. หลักการเกี่ยวกับประชาธิปไตย

2. หลักการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปกติสุข

นักสังเคราะห์องค์ความรู้กลุ่มคนเป็นจำนวนมากเชื่อว่า ค่านิยมทางสังคมต่างๆสามารถถ่ายทอดหรือสอนกันได้ โดยผ่านประสบการณ์ของกลุ่ม นั่นก็คือ โดยการให้ประสบการณ์การอยู่ร่วมกันในกลุ่ม เป้าหมายของการสังเคราะห์องค์ความรู้กลุ่มคนในปัจจุบันไม่ได้มุ่งแต่เฉพาะให้สมาชิกในกลุ่มได้มีการสนุกสนานรื่นเริงจากกิจกรรมที่ได้รับในกลุ่มเท่านั้น แต่ยังเน้นที่การแก้ไขหรือการบำบัดรักษาผู้มีปัญหาในทางการแพทย์มากขึ้น

ทักษะในการดำเนินงานสังเคราะห์องค์ความรู้

ในการปฏิบัติงาน นักสังเคราะห์องค์ความรู้จำเป็นต้องมีทักษะต่างๆดังต่อไปนี้

1. ทักษะในการวินิจฉัย
2. วางเป้าหมายในการบำบัดรักษา
3. สร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้น
4. นำกระบวนการกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่แน่นอน คือ การบำบัดรักษาและการพัฒนา
5. ประเมินดูผลจากการที่ได้ให้ความช่วยเหลือตามขั้นตอนหลักการต่างๆของสังเคราะห์องค์ความรู้

3. การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization)

แนวคิดของการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดระเบียบชุมชน คือ ประชาธิปไตย (Democratic) กระบวนการดำเนินงานจึงเป็นไปตามระบบของประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนในชุมชนจะได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกันในวิถีทางแห่งประชาธิปไตย นักสังเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ (Enabler) กลุ่มต่างๆในชุมชน โดยกระตุ้น (Stimulate) ให้มีกิจกรรมต่างๆที่จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกัน (Co-operative) เพื่อดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและความเจริญก้าวหน้าของชุมชน นักสังเคราะห์จะพยายามที่จะนำเอาทรัพยากรต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความจำเป็นแก่ชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อนำชุมชนไปสู่ความก้าวหน้า

กิจกรรมต่างๆที่จัดว่าเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบชุมชน ได้แก่

1. การวางแผนเพื่อสวัสดิภาพและสุขภาพ อนามัยของคนในชุมชน
2. การดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนสงเคราะห์ชุมชน
3. กิจกรรมเฉพาะด้าน เพื่อมุ่งส่งเสริมความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชน
4. การสื่อสารประชาสัมพันธ์เพื่อเกิดความรู้เกี่ยวกับชุมชน
5. การวิเคราะห์กฎ ข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
6. การวิจัยเพื่อการแสวงหาปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน
7. การสอนหรือให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องต่างๆที่นำไปสู่การเจริญก้าวหน้าและพัฒนา

4. นโยบายและการวางแผนทางสังคม (Social Policy and Social Planning)

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้วว่า ในการตัดสินใจทุกอย่าง ไม่ว่าจะในงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work) สังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social Group Work) หรือการจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) จะมีข้อยุ่งยาก ซับซ้อน ในเรื่องนโยบายเกี่ยวข้องอยู่ด้วยตลอดเวลา งานสังคมสงเคราะห์จึงต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับนโยบายและการวางแผนทางสังคมด้วย

นักการศึกษาทางสังคมสงเคราะห์จึงเริ่มต้นตัวและให้ความสำคัญในการวางแผนทางสังคมมากขึ้น ในโรงเรียนสังคมสงเคราะห์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้อบรมให้นักศึกษาสังคมสงเคราะห์ที่ศึกษาระดับปริญญาโท มีความรู้ในเรื่องกว้างๆ ดังนี้

1. ปัญหาสังคมใหญ่ๆที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติ
2. การดำเนินงานของรัฐ
3. การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขนโยบายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสังคม
4. ระบบการให้บริการในวงกว้าง

แม้ว่าในขณะนี้จะยังไม่สามารถคาดคะเนได้ว่ามีนักสังคมสงเคราะห์เป็นจำนวนมากน้อยเท่าใดที่ปฏิบัติงานอยู่ในเรื่องนโยบายและการวางแผนทางสังคม แต่เป็นที่ปรากฏว่านักสังคมสงเคราะห์ที่อยู่ในตำแหน่งผู้บริหาร ผู้ทำหน้าที่เป็นนักวิจัย จะเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับนโยบายและการวางแผนทางสังคมมากที่สุด

5. การบริหารงานทางสังคม (Social Work Administration)

ปัจจุบันหน่วยงานที่ให้บริการทางสังคมเริ่มขยายขอบเขตการให้บริการทางสังคมกว้างขวางขึ้น บุคลากรก็มีจำนวนมากขึ้น ผู้ที่มาขอรับบริการก็เรียกร้องและต้องการบริการมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งบางครั้งก็จำเป็นที่จะต้องมีการตัดสินใจในระดับผู้บริหาร ผู้ที่เข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจะสามารถประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ตลอดจนช่วยให้บุคคลอื่นๆที่อยู่ในองค์การประสานและร่วมมือต่อกัน อันมีผลก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการปฏิบัติงานในระยะยาว ดังนั้น การบริหารงานสังคมสงเคราะห์จึงได้รับการเสนอแนะให้ใช้ปฏิบัติในเวลาไม่นานมานี้

การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ คือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์ โดยความพยายามที่จะประสาน (Co-ordination) และร่วมมือ (Co-operation) กับหน่วยงานและบุคคลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

6. การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Research)

นางลักษณีย์ เทพสวัสดิ์ (2540 : 40) ได้กล่าวถึงการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ไว้ดังนี้

การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์จัดเป็นวิธีการหนึ่งของการสังคมสงเคราะห์ในการที่จะค้นหาปัญหาและความต้องการของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน เพื่อดูว่าปัญหาและความต้องการคืออะไร จะได้นำมาวางแผนเพื่อเข้าไปแทรกแซงให้ความช่วยเหลือหรือจัดบริการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในปัจจุบันหน่วยงานที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์เริ่มเห็นความสำคัญและความจำเป็นของงานวิจัย จึงได้ตั้งหรือมีตำแหน่งนักวิจัยเฉพาะ เพื่อทำหน้าที่ในงานวิจัยทั้งเต็มเวลาหรือเป็นครั้งคราว โรงเรียนสังคมสงเคราะห์เองก็ได้มีหน่วยงานวิจัย เพื่อเปิดโอกาสให้อาจารย์และนักศึกษาหาได้หันมาให้ความสำคัญและมีความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยอย่างจริงจัง บางทีก็ทำหน้าที่เป็นศูนย์ให้บริการแนะนำปรึกษาหารือแก่หน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่ในชุมชนที่จะต้องทำการศึกษาวิจัยด้วย งานวิจัยมีความสำคัญต่อการค้นหาข้อมูลเพื่อนำมาเป็นนโยบายในการวางแผนของรัฐบาลในระยะยาว นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับปัญหาของผู้มารับบริการ จึงมีโอกาสที่จะได้ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของบุคคล กลุ่ม และชุมชน จึงควรจะได้นำทักษะในการวิจัยมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

จรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ (Code of Ethics)

วิบูลย์ กลิ่นสุคนธ์ (2541:38-39) ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ ไว้ว่า สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติในอเมริกา (NASW) ได้แก้ไขปรับปรุงจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ครั้งสุดท้าย เมื่อ ค.ศ.1990 โดยจำแนกออกเป็น 6 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

1. พฤติกรรมและการกระทำในฐานะนักสังคมสงเคราะห์
2. ความรับผิดชอบต่อผู้ป่วยหรือผู้ใช้บริการ
3. ความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพ
4. ความรับผิดชอบต่อนายจ้างหรือองค์กรที่ว่าจ้าง
5. ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพสังคมสงเคราะห์
6. ความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับสมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ได้กำหนดจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ไว้ 5 ข้อ คือ

1. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องนึกว่ากระทำเพื่อพัฒนาก่อนให้เกิดสวัสดิภาพแก่บุคคล กลุ่มชน และชุมชน เป็นความรับผิดชอบต่อตน
2. นักสังคมสงเคราะห์ต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง

3. นักสังคมนาสงเคราะห์ต้องเคารพในศักดิ์ศรี และไม่เปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวของผู้ป่วยหรือผู้มาขอรับบริการ
4. นักสังคมนาสงเคราะห์จะต้องประพฤติปฏิบัติตนในกรอบของวัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อมิให้บังเกิดความเสียหายแก่วิชาชีพสังคมนาสงเคราะห์
5. นักสังคมนาสงเคราะห์ต้องยึดมั่นในหลักวิชาการ เพิ่มพูนความรู้และทักษะ พร้อมทั้งส่งเสริมวิชาชีพสังคมนาสงเคราะห์ให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ (วิบูลย์ กลิ่นสุคนธ์, 2541:39)

บทบาทหน้าที่ของนักสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์

งานสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์เป็นสาขาวิชาการหนึ่งในหลายสาขาของงานสังคมนาสงเคราะห์ที่มีบทบาทหน้าที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับด้านการแพทย์กับผู้ป่วยทั้งทางกายและทางจิตใจ งานสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์ต้องปฏิบัติงานเป็นทีมร่วมกับบุคลากรหลายสาขา ได้แก่ แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา ฯลฯ หรือที่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติงานแบบสหวิชาชีพ (Interdisciplinary) นักสังคมนาสงเคราะห์จึงเข้ามามีบทบาทในด้านการปฏิบัติรักษา เริ่มตั้งแต่ผู้ป่วยมารับการตรวจ โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลต่างๆของผู้ป่วยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของผู้ป่วยในการจะเข้ารับรักษา เพื่อประกอบการวินิจฉัยของแพทย์ได้อย่างถูกต้อง และเพื่อวางแผนการรักษาทั้งในระยะการบำบัดรักษา ระยะฟื้นฟูสมรรถภาพ และระยะติดตามดูแลหลังการบำบัดรักษา เมื่อผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดไปแล้ว นอกจากนี้นักสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพอนามัย ช่วยให้ประชาชนมีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตอย่างถูกสุขลักษณะ และปราศจากการติดยาและสารเสพติด โดยการศึกษาสำรวจชุมชนและสภาวะแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพ อนามัย และวางแผนประสานงานกับองค์กรต่างๆของชุมชน ในการป้องกันสุขภาพและการติดยาและสารเสพติด

หน้าที่ความรับผิดชอบของนักสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์

นักสังคมนาสงเคราะห์ทางการแพทย์มีหน้าที่ในการศึกษา ประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม จิตใจ ร่างกาย วินิจฉัยข้อมูลทางสังคมที่เป็นสาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วย ให้การบำบัดรักษาทางสังคม จิตใจ แก้ไขปัญหา ฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาทักษะทางสังคมแก่ผู้ป่วยและครอบครัว ให้บริการส่งเสริมและป้องกันปัญหาทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้คำปรึกษาแนะนำรายบุคคล กลุ่ม และชุมชนในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน ประสานการดำเนินงานและจัดหาทรัพยากรทางสังคม ศึกษา ค้นคว้า วิจัย สอน ฝึกอบรม ผลิตเนื้อหาทางวิชาการและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการให้บริการอย่างครบวงจร